

tar una fita més en la ja considerable producció bibliogràfica de Carles Duarte en el camp dels llenguatges d'especialitat, posa a l'abast dels estudiosos del llenguatge jurídic del continent americà una síntesi especialment reeixida d'enfocaments i idees que l'autor ha anat exposant en articles especialitzats i en obres

precedents escrites en llengua catalana; síntesi que queda completada i notablement enriquida amb les dues contribucions d'Anna Martínez, les quals ens revelen una especialista capaç de combinar un tractament original dels temes amb una claredat expositiva certament poc comuna.

Pere MARTÍ I MAINAR

Joan FUSTER, *Escrits sobre la llengua*, Barcelona, Pirene, 1994, 117 pàg., ISBN 84-7766-915-5.

Mai no sabrem les frases que Joan Fuster —enraonador de mena— va arribar a dir al llarg de la seva vida. Un dia o altre, en canvi, podrem saber, a través d'un programa informàtic capaç de rastrejar tota la seva obra, la quantitat exacta de frases que va escriure. Però no cal esperar a conèixer aquesta dada per afirmar que la més important, perquè és l'origen de totes les altres, és aquesta: «La primera obligació d'un escriptor és fer-se llegir.» La citen amb raó Marisa Bolta i Toni Mollà, autors de la introducció i responsables de la selecció dels textos ara reunits.

I sí. L'escriptor de Sueca compleix amb la seva obligació. Joan Fuster es fa llegir. Tant se val el gènere: assaig, article, pròleg, ponència. Els escrits signats per ell tenen sempre un segell personal que els fa alhora brillants i lúcids, comprensibles i amens. La seva escriptura és verita-

blement exemplar, fora només del fet que abusa —i molt— de les cometes en paraules emprades en sentit especial (ben bé dos de cada tres mots que ell posa entre cometes no en durien en mans d'altres bons autors). Així, doncs, aquest llibre —pòstum, és clar— de Joan Fuster és com tots els altres: pulcre i precís, interessant, irònic, una lliçó de literatura en cada plana.

Però són, com diu el títol, *Escrits sobre la llengua*. I tot el que hem anotat fins ara val per a tota mena d'escrits de Joan Fuster. Cal, doncs, que parlem ara del seu discurs sobre la llengua, l'evolució i les constants del qual podem seguir la mar de bé a través de les pàgines d'aquest petit gran llibre.

Diguem-ho de bon començament: tot el que escriu Joan Fuster sobre la llengua és obra d'un indocumentat que hi toca d'allò més. Fuster

un indocumentat? Si tothom sap que era un home culte i, en certes qüestions, fins i tot erudit... Sí, però mai no va aprofundir en l'estudi del fet lingüístic de la mateixa manera que ho va fer en altres àrees del saber, com per exemple la història de la literatura. Entre altres raons, perquè en l'època més fecunda de l'escriptor de Sueca ni aquí ni enlloc encara no havíem arribat a l'actual maduresa de les ciències de la llengua. Termes i, per tant, conceptes avui ben productius entre els cada cop més nombrosos professionals de la llengua eren desconeguts per Joan Fuster.

Privat, doncs, d'aquestes eines, i situat com tothom en un univers cultural concret —el seu bàsicament llibresc i valencià—, Joan Fuster s'ha de limitar a observar la realitat lingüística —tota, això sí, la pròxima i la llunyana en el temps i en l'espai— i a dir-hi la seva. I ho fa —això també cal dir-ho— amb una gran llibertat d'esperit i amb un gran amor, no declarat però evident, cap a la llengua pròpia. El resultat és realment útil.

Útil, sí, per a la reflexió i per a la política lingüístiques d'avui dia. Per què? Doncs perquè tant l'estructura (o corpus) com la situació de l'ús (o estatus) de la nostra o de qualsevol altra llengua canvien molt lentament i, per tant, els fenòmens lingüístics comentats per Joan Fuster són encara més o menys actuals. I com que l'aparell conceptual dels

professionals de la llengua d'avui dia no és el seu, tenim l'oportunitat de contrastar tota la visió global sobre el fet viu de la llengua que comparim ara molta gent, des dels estudiants de COU fins als assessors lingüístics dels mitjans de comunicació, amb la visió d'un home que, simplement, mirava un paisatge idiomàtic semblant al d'ara i hi deia la seva amb sensibilitat i intel·ligència.

La petita selecció de textos del llibre que tot seguit oferim vol ser, alhora, un tast i una incitació a la lectura de l'obra.

Any 1962: «Només en rares ocasions una traducció sol ser bona. No penso ara en la seva fidelitat a l'original: alludeixo a la seva fidelitat a la llengua a què es fa. No diré que la fidelitat a l'original sigui el de menys, en una traducció: *traduttore, traditore*... Però em sembla que tant com aquesta, importa l'altra: des de cert punt de vista, fins i tot importa més l'altra. I, per regla general, en la majoria dels idiomes on he pogut intentar-ne la comprovació amb algun coneixement de causa, el pecat més freqüent dels traductors és la infidelitat a l'idioma en què escriuen, a l'idioma a què fan la traducció. La història literària de tots els països recorda amb elogi el nom d'alguns traductors exemplars, que en les seves versions realitzaren autèntics monuments "de llengua", peces estilístiques perfectes, "recreacions" admirables. Això, per

desgràcia, acostuma a limitar-se a les obres mestres del cabal literari mundial: els patracols il·lustres, particularment els antics. Quan es tracta de llibres de menys categoria és impossible esperar aquest tracte de favor. I els llibres de menys categoria són, en efecte, els que constitueixen el nostre pa de cada dia del lector mitjà: l'últim *best seller* de la mena que sigui, la novetat picant, el paper anodí i de mera distracció, etc. Són textos que, sens dubte, quedaran oblidats dins d'un parell d'anys a comptar de la seva publicació, però que tenen un gran atractiu en el pla de l'actualitat. Passats pel sedàs d'un traductor apressat —que és el normal— són una contínua i sinistra calamitat.»

Any 1969: «En el lèxic poètic de cada època, i fins de cada temporada, apareixen uns quants mots insistits que la pròpia preferència dels poetes carrega de ressonàncies especials: en una època, en una “temporada” distinta, els mateixos mots poden semblar ja d'una banalitat impúdica —pensem (o imaginem) què serà, en sentit i en atracció, el renaixentista “enyorança” per a un lector del segle XXII (si és que al segle XXII encara hi ha costum de llegir, encara subsisteix el català i encara perduren alguns palimpsestos verdaguerins...). L'obra literària antiga no és, no pot ser, per a nosaltres, el que fou per als seus contemporanis. L'obra literària estrangera

no és, no pot ser, per a nosaltres, el que és per als homes de la llengua en què fou escrita. Excepcionalment, un erudit superarà aquell obstacle, com un bilingüe en superarà l'altre: però així i tot serà d'una manera relativa, sempre. Ens hem de resignar a les pèrdues que imposen els anys i la forasteria.»

Any 1969: «El senyor Serafí Pitarra escrivia, o volia escriure, “el català que ara es parla”, oposant-se a la *koiné* jocfloralesca i convencional. Però, quin català? El que es parlava, on? No a Maó ni a Sueca, ni tan sols a Lleida o a Tortosa. El català de Pitarra no arribava a ser català: era un barceloní de barri, i encara!...»

Any 1971: «L'experiència fa obrir els ulls. Quan tracten d'inculcar-nos la sospita que la llengua és una “qüestió secundària”, ens volen induir a creure que una de les llengües en col·lisió és essencialment subalterna: no “la” llengua —la “qüestió”—, doncs, sinó “una” llengua concreta. I qui assegura que tant se val l'una com l'altra, només intenta convèncer-nos que l'una no val tant com l'altra, i que, per consegüent, “tant se val” si l'abandonem. L'argúcia té tot l'aire d'una invitació a abandonar-la, o pretén de justificar l'abandó consumat.»

Any 1972: «Una altra novetat decisiva és que les llengües estan deixant de ser “maternes”. I ho es-

tan deixant de ser a la carrera. D'aquest destí no n'escapa cap: les grans i les petites, les oficials i les postergades, les cultes i les rudimentàries. Podria assegurar-se, fins i tot, que les "grans", les "oficials" i les "cultes" són les que amb més agudesesa pateixen la metamorfosi. Fins ara, en efecte, els idiomes es transmetien de generació en generació per via "domèstica". La mare ensenyava a parlar el fill: tal era el procés, reduït a esquema. "Quan del mugró matern la dolça llet bevia..." va escriure el senyor Aribau. Els poetes de totes les èpoques han insistit en aquest emotiu origen de les seves paraules, que per a ells tenia una significació gairebé mítica. La veritat és que l'aprenentatge complet no es verificava solament en la llar: el carrer, l'ofici i la taverna eren unes altres tantes «escoles» on s'absorbia la parla "natural". I els camins, amb les seves posades; i el mercat i els seus hàbils regateigs; i l'església, amb els seus resos i els seus sermons; i... Tot això quedava representat en la mare. I s'ha acabat. I el que en els nostres dies comença a perfilar-se és la ruptura o l'abandó d'aquesta tradició. Els nois ja no aprenen a parlar de boca de les seves mares. Ni de les seves mares, ni de les restants. No afirmaré que "ja" s'esdevingui això. Senzillament, considero que no és possible negar que comença a esdevenir-se, i que el futur ens promet una seriosa consolidació de la tendència. Les senyores llancen al

món les seves criatures, i "algú", que no són elles s'encarrega d'ensenyar-los a parlar. Aquest "algú", proteic i dispers, no és cap secret; posem-hi el parvulari, el televisor, la ràdio, el tebeo, els manuals escolars.»

Any 1972: «El carrer —cita de jocs i d'entremaliadures— ha desaparegut en les grans ciutats, i fins i tot en les mitjanes. Amb prou feines existeix la taverna: és una espècie a extingir. Els oficis són cada vegada més taciturns. S'han fixat vostès com es trama, en el sagrat nom de la "productivitat", el silenci dels treballadors de fàbriques, tallers i oficines? El sistema d'introduir en el local de labor unes musiquetes estimulants, amb el transistor o amb qualsevol altre artefacte similar, és una idea diabòlica. O, si es prefereix: alienadora. La promoció del "silenci", les maniobres per a evitar la "conversa", es multipliquen a totes les escales. Amb el televisor en marxa, s'aconsegueix de fer callar el més xerraire, i les sobretaulas domèstiques decauen. La vèrbola efusiva dels promesos és substituïda per melodies ardents i tèrboles. Des que l'home és home, el seu instint i la seva vocació ha estat "parlar". Ara procuren que no parli. O que, a tot estirar, repeteixi el que sent. Hi ha una sòrdida i sordida conspiració per a convertir-nos de parlants en oients. I què sentim? Qui sentim? El mestre d'escola, el

locutor de ràdio o de televisió, i gairebé ningú més.»

Any 1972: «El *monsieur* Jourdain de Molière no sabia que parlava “en prosa”, i quedà estupefacte en descobrir-ho. Fa més de tres segles que somriem de la seva ingenuïtat. Tanmateix, nosaltres ni tan sols sabem que “parlem”. No arribem a fer-nos càrrec del que és “parlar”. Entendre’ns, fer-nos entendre? En un moment de necessitat, dues persones poden entendre’s per senyes o amb quatre crits enginyosament modulats. En el restaurant o en la botiga, a manca d’interprets, la “comprensió” d’urgència sol produir-se de qualsevol manera. Això no és parlar. Com “gairebé” tampoc no és parlar l’intercanvi d’unes quantes frases de manual. Parlar és una altra cosa. Si se’m tolerava una definició apressada, jo aviaría aquesta: és treure profit —el màxim de profit— a les paraules.»

Any 1972: «Més d’un observador discret ens informa que també hi ha “classes”, en qüestió de llengua. Els “rics” elaboren més “idees”, experimenten més “sentiments”, i fan més “càlculs” que no els “pobres”. Rics i pobres, ací, ho són, no pas pels diners, sinó pel llenguatge, si bé no deixa d’haver-hi alguna connexió sòlida entre l’una cosa i l’altra. Per molt indignant que soni i que sigui, és bastant lògic que un “ric” sofreixi més que no un “pobre” davant la mort d’un “ésser es-

timat”. El ric-culte “disposa” de més paraules, és a dir, de més consciència per al seu dolor. Que les posi o no en ús, això és una altra qüestió. I que el dolor mut, “inefable”, del pobre-analfabet sigui immens, tampoc no ha de ser posat en dubte. Però la paraula, la llengua, està aquí, interferida, amb totes les seves ofertes.»

Any 1983: «Hi ha uns valencians que aspirem a salvar la nostra llengua i a retornar-li la dignitat i els usos a què té dret, i hi ha uns altres valencians que hi han renunciat, i ara no importa per quins motius. D’una banda, la confessió ha estat explícita, constant, a voltes clamorosa, i sostinguda sovint amb les precàries armes que el voluntarisme aconseguia esgrimir en la clandestinitat. Per l’altre costat, en canvi, hi ha hagut la maniobra sistemàtica de l’obstaculització, de l’atac frontal o de la sembra confussionària, perquè l’interès no declarat era, precisament, el d’acabar amb l’idioma. Fa riure, o plorar, veure quants “defensors” li han eixit a la “llengua valenciana” entre una gent que ja l’havia abandonada en la pròpia casa, i que s’avergonyien d’emprar-la públicament, i que, per descomptat, es negaven i es neguen a restituir-li un lloc en l’escola, en l’Administració, en l’església, en tots els àmbits que qualsevol llengua “normal” del món ocupa. I si algú s’ha deixat enganyar és perquè ha volgut. Hem vist que,

darrera la cortina de fum d'unes fal·ses polèmiques —polèmiques?—, aparentment basades en el detall del nom, en les fantasies ortogràfiques, en teories absurdes sobre els orígens,

només hi havia un propòsit “polític”: destruir el “valencià” que tant proclamaven estimar. Tant de “valencianisme” fictici no és més que “castellanisme” mal dissimulat.»

Joan TUDELA

Joan SOLÀ, *Llibre d'estil de l'Ajuntament de Barcelona*, Barcelona, Regidoria d'Edicions, 1995, 310 pàg., ISBN 84-7609-692-5.

L'important d'un llibre d'estil, què és? Moltes coses, d'acord. Però l'essencial, què és? Doncs que sigui aplicable o, més ben dit, que efectivament s'apliqui. És ben clar que els autors dels llibres d'estil no els escriuen per, tot seguit, tancar-los amb pany i clau en una vitrina. Però...

Què passa amb els famosos llibres d'estil dels mitjans de comunicació? No n'hi ha cap que digui que les veus professionals de les nostres ràdios i de les nostres televisions han de transformar la vocal neutra en *a*. No n'hi ha cap que digui que s'ha d'ensordir la *s* en tots els casos en què és sonora. No n'hi ha cap. A l'hora de la veritat, però, estem tips de veure telefilms en què el doblatge ha ignorat olímpicament les vocals neutres i les consonants sonores.

Ahora, podem gaudir de sèries de dibuixos animats doblades de manera que dóna bo de sentir-les. De vegades és al revés: la qualitat de la llengua emprada al telefilm és òptima i, en canvi, la parla dels dibuixos animats fereix la sensibilitat lingüística de qualsevol que en tin-

gui. Fins i tot passa que en un mateix programa, per exemple un informatiu, s'hi barregen veus de bona qualitat idiomàtica amb altres d'impresentables. Sempre veus professionals, que consti: els convidats ocasionals en un espai radiofònic o televisiu, que parlin com vulguin o com puguin, perquè no tenen l'obligació professional d'enraonar bé.

Ah!, i la premsa escrita tampoc no se'n salva. No hi ha cap llibre d'estil que proposi la supressió total del sistema de pronoms febles. En canvi, en un diari de gran difusió, hi podem trobar fàcilment un text llarg en què el periodista no fa servir un pronom feble ni que el matí, al costat d'un altre en què el periodista, que és diferent del d'abans, és clar, demostra que domina amb tota naturalitat els pronoms febles. És a dir que la qualitat lingüística dels nostres mitjans de comunicació, en general, no és ni bona ni dolenta, sinó que va com va. Es veu que depèn més que res de la competència lingüística de cada professional...